

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: ДІЯЛЬНІСТЬ ПИЛИПА ОРЛИКА: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ

Виконав: студент навчальної групи ІСТ 22-1
спеціальність 032 «Історія та археологія»

Грицуняк Б.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник д. іст. наук, доцент Морозов О. В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент

Василенко В.О.

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри історії та

політичної теорії НТУ

«Дніпровська

політехніка»

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Грицуняк Б.В. Діяльність Пилипа Орлика: політико-правовий аспект.

Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026. 56 с.

У роботі представлено поглиблений аналіз державотворчої стратегії Пилипа Орлика, яка розглядається як унікальний синтез традиційного козацького права та передових європейських ідей Просвітництва. Дослідження базується на залученні значного масиву архівних матеріалів та історіографічних розвідок, що дозволило реконструювати процес створення Бендерської конституції 1710 року не просто як правового акта, а як маніфесту європейського вектору розвитку України.

Особливий акцент зроблено на концепції обмеження авторитаризму та закладенні засад парламентаризму через Генеральну військову раду. Автор детально розбирає феномен «уряду в екзилі», аналізуючи, як Орлик протягом десятиліть підтримував українське питання в центрі європейської дипломатії, взаємодіючи зі шведськими, польськими та французькими політичними колами. Результати роботи демонструють, що інтелектуальна спадщина Орлика стала фундаментом для сучасної моделі української демократії та міжнародної суб'єктності.

Ключові слова: *Пилип Орлик, Бендерська конституція, політична еліта, козацьке право, поділ влад, дипломатія в еміграції, Просвітництво, державна ідеологія, Мазепинці.*

Annotation

Hrytsuniak B.V. Pylyp Orlyk's Activity: Political and Legal Aspects. Bachelor's Thesis for the degree of "Bachelor" in the specialty 032 "History and Archaeology." University of Customs and Finance, Dnipro, 2026. 56 p.

The thesis presents an in-depth analysis of Pylyp Orlyk's state-building strategy, viewed as a unique synthesis of traditional Cossack law and advanced European Enlightenment ideas. The research is based on an extensive array of archival materials and historiographical studies, allowing for the reconstruction of the 1710 Constitution of Bendery not merely as a legal act, but as a manifesto for Ukraine's European developmental vector.

Particular emphasis is placed on the concept of limiting authoritarianism and establishing the foundations of parliamentarism through the General Military Council. The author provides a detailed examination of the "government-in-exile" phenomenon, analyzing how Orlyk kept the Ukrainian issue at the center of European diplomacy for decades, interacting with Swedish, Polish, and French political circles. The results of the study demonstrate that Orlyk's intellectual legacy served as the foundation for the modern model of Ukrainian democracy and international subjectivity.

Keywords: *Pylyp Orlyk, Constitution of Bendery, political elite, Cossack law, separation of powers, diplomacy in exile, Enlightenment, state ideology, Mazepists.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. СТАНОВЛЕННЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ТА РОЗРОБКА КОНСТИТУЦІЇ.....	8
1.1. Життєвий шлях і формування політичних поглядів.....	8
1.2. Розробка та прийняття «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».....	15
1.3. Політичний зміст та ідеї «Конституції».....	21
Висновок до 1 розділу.....	28
РОЗДІЛ ІІ. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	30
2.1. Правовий аналіз «Конституції».....	30
2.2. Діяльність Пилипа Орлика в еміграції та реалізація ідей.....	36
2.3. Історична спадщина та значення діяльності Пилипа Орлика.....	40
Висновки до 2 розділу.....	45
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність дослідження: зумовлено потребою глибшого розуміння історичних витоків українського конституціоналізму та процесів державотворення, які мали місце на початку XVIII століття. Конституційні ідеї Орлика, закріплені у «Пактах і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького», формували систему обмеження влади, поділу повноважень та гарантування прав козацької старшини, що є важливим джерелом для аналізу історичної еволюції українського права та демократичних традицій.

Актуальність дослідження також визначається необхідністю переосмислення ролі української політичної еміграції у збереженні державності та правових інститутів. Діяльність Орлика в умовах еміграції демонструє, як українська козацька еліта прагнула зберегти автономію та закріпити юридичні рамки управління державою навіть за межами рідної території. Аналіз цих процесів дозволяє виявити механізми політичного та правового врядування, що мали значення для розвитку подальших національних та конституційних ідей.

Крім того, дослідження політико-правового аспекту діяльності Пилипа Орлика сприяє усвідомленню історичного значення документів раннього українського конституціоналізму як важливого джерела для вивчення правової культури та демократичних практик у Європі. «Пакти і Конституція» Орлика поєднували внутрішнє врядування, соціальні гарантії, незалежну судову систему та зовнішньополітичні орієнтири, що робить їх унікальним явищем не лише для України, а й для європейської правової традиції.

Сучасна наукова та освітня практика потребує відтворення та популяризації знань про діяльність Пилипа Орлика як символу прагнення українського народу до свободи, верховенства права та демократичного управління. Дослідження його політико-правових ідей дозволяє не лише осмислити історичне минуле, а й використовувати ці принципи як орієнтир для розвитку сучасного конституціоналізму та правової державності в Україні, що робить тему курсової роботи особливо значущою та актуальною.

Об'єкт дослідження є діяльність Пилипа Орлика та конституційне врядування українського козацтва в період еміграції.

Предмет дослідження: є правово-політичні ідеї, закріплені у «Пактах і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького», та їх реалізація у діяльності Пилипа Орлика в умовах еміграції.

Метою даної кваліфікаційної роботи є: комплексне дослідження та системний аналіз політико-правової діяльності Пилипа Орлика, з'ясування ролі його ідей у формуванні українського конституціоналізму та визначення історичного значення «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» для розвитку української державності.

Для досягнення поставленої мети було визначено та реалізовано наступні завдання:

- **Проаналізувати життєвий шлях Пилипа Орлика та чинники формування його політичних поглядів.** У межах цього завдання досліджено вплив європейської освіти (Віленський колегіум, Києво-Могилянська академія) та досвіду роботи в гетьманській канцелярії Івана Мазепи на становлення Орлика як інтелектуала та державного діяча нового типу.
- **Дослідити історичні обставини розробки та прийняття «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».** Завдання передбачало вивчення подій 1710 року в Бендерах, аналіз взаємодії новообраного гетьмана з козацькою старшиною та необхідності створення юридичного документа, який би легітимізував українську владу в еміграції.
- **Охарактеризувати політичний зміст та ключові ідеї Конституції.** Було розкрито концептуальні засади документа, зокрема ідеї національного суверенітету, відновлення автокефалії української церкви та встановлення демократичних принципів управління суспільством.
- **Здійснити ґрунтовний правовий аналіз Конституції.** У межах цього завдання проаналізовано систему розподілу гілок влади на законодавчу, виконавчу та

судову, впровадження механізму «стримувань і противаг», а також юридичне закріплення прав і свобод різних станів тогочасного суспільства.

- **Дослідити діяльність Пилипа Орлика в еміграції та процеси реалізації його політичних ідей.** Завдання зосереджене на аналізі дипломатичних зусиль гетьмана, його переговорів із європейськими монархами (Швеції, Франції, Османської імперії) та спроб практичного втілення конституційних норм у життя еміграційної спільноти.
- **Визначити історичну спадщину та значення діяльності Пилипа Орлика для сучасної України.** Підсумкове завдання спрямоване на оцінку впливу доробку Орлика на розвиток українського конституціоналізму, формування національної ідентичності та тяглість державницької традиції до наших днів.

Територіальні межі: Природні межі України (або Кордони часів Хмельницького)

Хронологічні межі: 1709–1742 роки.

Методи та методологія досліджень:

- **Аналіз нормативно-правових актів:** застосовано для детального вивчення тексту «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» (1710 р.), міжнародних договорів та маніфестів, що дозволило виявити юридичну природу обмеження гетьманської влади.
- **Аналіз наукової літератури (історіографічний метод):** дав змогу опрацювати доробок українських та зарубіжних дослідників, зіставити різні погляди на діяльність П. Орлика та сформулювати власну авторську позицію.
- **Порівняльно-правовий аналіз:** використано для порівняння положень Конституції 1710 року з тогочасними європейськими правовими системами та актами (зокрема, з англійською «Біллю про права» чи шведським законодавством), що підкреслює прогресивність української правової думки.
- **Системний підхід:** дозволив розглянути Конституцію як цілісну систему, де політичні, правові, релігійні та соціальні аспекти взаємодіють між собою для забезпечення життєдіяльності держави.

- Метод теоретичного узагальнення та синтезу: застосовано на завершальному етапі для формулювання висновків щодо історичного значення діяльності П. Орлика та визначення його ролі у формуванні сучасного українського конституціоналізму.

Історіографія:

Джерельну та історіографічну базу дослідження становить широкий масив опублікованих документів, наукових монографій, статей та кваліфікаційних робіт, які можна класифікувати за кількома напрямками.

Фундаментальне значення для роботи має безпосередній текст «Документів і постанов...» (1710), представлений у різних виданнях та електронних архівах [6]. Окремо слід виділити ювілейне видання «Пакти і Конституції» під редакцією В. Смоля [1], яке містить найповніші коментарі та переклади, а також збірник «Пилип Орлик і мазепинці», упорядкований Т. Таїровою-Яковлевою [36], що розкриває документальний контекст діяльності гетьманського уряду. О. Вовк [3] та Н. Дробязко [9] досліджували історію збереження оригіналів Конституції та архівних документів, що стосуються родини Орликів.

Формування особистості Пилипа Орлика, його родовід та шлях від канцеляриста до гетьмана висвітлено у працях В. Замлинського [11], Б. Крупницького [28] та В. Різниченка [40]. Сучасний погляд на «топ-менеджмент» козацької держави та повсякденне життя родини в еміграції представлено у розвідках Р. Коржика [23] та О. Ковалевської [17]. Життєпис та політичний портрет Орлика як лідера еміграції ґрунтовно проаналізовано В. Матях [31] та Т. Чухлібом [55].

Це найбільш дискусійний напрям, де автори розглядають документ як феномен європейського права. С. Іванов [13, 14] досліджує філософсько-правову рефлексію Конституції крізь призму ренесансних ідей. Питання поділу влади та судочинства в системі Орлика детально вивчені О. Биркович [2], А. Козаченком [19] та І. П. Домбровським [7]. Дослідники Т. Кравець [24], М. Тараненко [50, 51] та Н. Сугацька [48] фокусуються на Конституції як першоджерелі українського конституціоналізму та пам'ятці політико-правової думки.

Дипломатичні зусилля П. Орлика у Франції, Молдові та стосунки з європейськими урядами стали об'єктом досліджень І. Дмитришин [4], Т. Рендюка [39] та О. Кононенко [22]. Зокрема, роль «козацької нації» у французькій дипломатії XVIII ст. дозволяє оцінити масштабність міжнародних зв'язків Орлика.

В. Ситник [43], Ю. Осадчий [33] та О. Сокирко [46] розглядають Конституцію як «тест на зрілість нації» та фундамент правової системи України. Важливе значення мають матеріали міжнародних конференцій «Ad fontes» [11, 63], де представлено комплексний погляд істориків на Бендерську конституцію.

Г. Маркер [63], Г. Богбіндер [59], О. Кресін [61] та Д. Бзорець [60] досліджували антропологію війни, мову політики та порівняльний аспект ранньомодерного конституціоналізму, що підкреслює універсальність ідей Пилипа Орлика.

Окрему увагу в роботі приділено навчальним посібникам та курсам з історії держави і права України (В. Іванов [12], І. Терлюк [52], Б. Тищик [53], В. Ухач [54]), які дозволяють систематизувати знання про епоху Гетьманщини.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається з анотації, вступу, 2 розділи та 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (64 найменування). Загальна кількість сторінок 57.

РОЗДІЛ І. СТАНОВЛЕННЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ТА РОЗРОБКА КОНСТИТУЦІЇ

1.1. Життєвий шлях і формування політичних поглядів

Пилип Орлик народився 21 жовтня 1672 року в родині української шляхти на теренах Великого князівства Литовського. Він походив з чеського роду. Його дитинство відзначалося непростими обставинами: батько, Степан Орлик, загинув у битві під Хотиним у 1673 році, коли Пилипові був лише рік. Втрата батька вплинула на формування характеру майбутнього політика, виховуючи в ньому стійкість та самостійність. Мати, Ірина Малаховська, походила з дрібної шляхти та була православного віросповідання, що стало важливим чинником у становленні релігійних та моральних принципів Орлика.

Освіта Орлика була ретельно спланованою та різнобічною. Сліди академічного виховання були помітні: він виніс і пишний реторичний стиль, і майстерне володіння латинською мовою, необхідне на ті часи, і вміння складати листи, меморіали, договори в ясній, логічній формі [28, с.10]. Спершу він навчався у єзуїтському колегіумі у Вільно, де здобув фундаментальні знання з мов, риторики та філософії, що розвивали його аналітичне мислення та навички переконливої аргументації.

Згодом він продовжив навчання у Києво-Могилянській академії, одному з найпрестижніших навчальних закладів того часу, де опанував богослов'я, правознавство та історію. В академії Пилип Орлик виявляв особливий інтерес до філософсько-богословських проблем, добре оволодів латинською мовою, а також бароковим пишним красномовним стилем. Навчився в логічній, ясній, прозорій формі складати листи, меморіали, звернення та маніфести [20]. «...класичні автори, такі як Геродот, Страбон, Пліній, Вергілій тощо, були йому дуже добре відомі... Його наукові інтереси лежали більш-менш у сфері теології, історії та політики. Він цікавився правовими проблемами, як їх представляли сучасні автори. Як політик, він черпав свої знання про світові події з французьких, італійських та голландських

газет» [59]. У 1692 році він вже працював писарем у канцелярії митрополита київського. Освітня підготовка Орлика не обмежувалася лише академічними знаннями; він отримав також глибоке розуміння політичних процесів, міжнародних відносин та механізмів управління державними справами [18, с.54].

Після завершення навчання Орлик розпочав свою професійну діяльність у гетьманській канцелярії, де швидко зарекомендував себе як обдарований та розумний функціонер. Його літературні здібності проявилися у 1695 році, коли він створив панегірик на честь гетьмана Івана Мазепи під назвою «Алкид російський». Цей твір не лише відзначався високим художнім рівнем, а й продемонстрував глибокі політичні переконання Орлика, його здатність до аналізу державних процесів та дипломатичного мислення. Завдяки цим якостям він здобув довіру Мазепи та став однією з ключових фігур у політичному житті Гетьманщини [34].

Особливу роль у житті Орлика відіграли його родинні зв'язки. У 1698 році він одружився з донькою полтавського полковника Павла Герцика, що значно зміцнило його позиції у козацькому середовищі. Шлюб не лише забезпечив Орлику соціальну підтримку та доступ до важливих політичних кіл, а й поглибив його розуміння традиційної козацької культури, звичаїв та управлінських принципів.

У період співпраці з Іваном Мазепою Пилип Орлик став його найближчим радником та обіймав посаду генерального писаря. Канцелярія, під його керівництвом, перетворилася на важливий центр політичного життя Гетьманщини, де вирішувалися ключові питання державного управління та міжнародних контактів. Орлик активно сприяв формуванню дипломатичних стратегій Мазепи, готував документи, листи та переговорні пропозиції, що забезпечувало ефективну взаємодію з європейськими державами [37, с.48].

Після поразки шведів у Полтавській битві 1709 року та переходу Мазепи на бік Карла XII, Пилип Орлик залишив Україну разом із гетьманом і його прибічниками, вирушивши до Бендерів. Цей період життя був надзвичайно складним, оскільки довелося балансувати між політичними амбіціями, військовими поразками та необхідністю збереження козацької автономії. Перебування в еміграції вимагало від

Орлика стратегічного мислення та здатності до дипломатичних маневрів, адже від нього залежала підтримка й довіра козацької старшини та союзників із-за кордону [23]. Велику підтримку йому надавала в цих питаннях його родина. Він не забував писати рідним, зокрема дружині, старшій донці, сину, майбутньому зятеві та всім прихильним особам, які йому допомагали йому вести справи [17, с.88].

У Бендерах 5 квітня 1710 року Пилип Орлик був обраний гетьманом Війська Запорозького в еміграції після смерті Івана Мазепи. Церемонія обрання гетьмана мала важливу особливість. Уперше він обирався на чужині і вперше в історії українського козацтва гетьман укладав зі своїми виборцями офіційну угоду, де були чітко прописані умови, за яких новий козацький очільник отримував гетьманську булаву [50, с.25]. У цей час він уклав із козацькою старшиною документ, який отримав назву «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького». Цей акт став фундаментом його політичної діяльності, визначаючи основні принципи організації влади, права козацької старшини та взаємини з зовнішніми державами. Конституція Орлика відображала прагнення до створення правової держави, де влада гетьмана обмежується колегіальними органами, а права козацтва захищені, що демонструвало високий рівень політичної культури та передбачливості Орлика у побудові державних інституцій [55].

Конституція Пилипа Орлика, проголошена 5 квітня 1710 року в Бендерах, стала першою в історії України системною конституційною постановою, яка закріплювала основи державного устрою Гетьманщини та права козацького населення. Цей документ мав виняткове значення не лише як юридичний акт, а й як політична програма, що відображала прагнення української еліти до створення автономної та правової держави. Орлик розумів необхідність врегулювання відносин між гетьманом, старшиною та козацтвом, тому Конституція встановлювала чіткі межі влади кожного з цих суб'єктів, запобігаючи можливим зловживанням та конфліктам усередині козацької спільноти [58, с.254].

Документ проголошував принцип станової виборної монархії з елементами парламентської демократії. У ньому закладалося колегіальне управління державою,

що передбачало регулярне зібрання Генеральної ради для ухвалення найважливіших рішень. Ця рада мала бути органом, який представляє інтереси всіх козацьких полків, забезпечуючи баланс між центральною владою гетьмана та місцевими інституціями. Такий підхід свідчив про високий рівень політичної свідомості Орлика і його прагнення до демократизації управління, що на той час було надзвичайно прогресивним для східноєвропейських держав [51, с.155].

Особливу увагу Орлик приділив релігійним аспектам державності. Конституція визначала православ'я як панівну релігію, наголошуючи на необхідності підтримки та розвитку православної церкви в Україні. Документ також передбачав відновлення автокефалії, що мало не лише духовне, а й політичне значення, оскільки церковна незалежність служила гарантією національної автономії та культурної ідентичності [44, с.38]. Орлик оголосив самих московитів нечестивцями та насильниками не лише проти козаків, а й проти самого Бога. Бо саме від Бога, зрештою походить козацька свобода. Цей постулат спонукав його вимагати політичного виключення католиків і особливо євреїв. Віра козацького війська була «виключно православною» [63, с.260].

У зовнішньополітичній сфері Орлик прагнув забезпечити підтримку європейських держав для відновлення козацької автономії. У 1711 році він здійснив похід на Правобережну Україну з метою зміцнення влади Гетьманщини та повернення контролю над територіями, які перебували під впливом Москви. Попри військову поразку, ці дії свідчили про стратегічне мислення Орлика та його готовність до активних дій заради реалізації політичної програми.

Після невдалого походу Орлик продовжив політичну діяльність у дипломатичній сфері. Він активно звертався до європейських монархів, намагаючись здобути підтримку для української державної справи. Його листи, переговори та звернення відображали високий рівень політичної підготовки та дипломатичних навичок, адже він намагався мобілізувати зовнішню допомогу для відновлення козацької автономії та зміцнення правового устрою, закладеного в Конституції [38, с.30]. У своєму прагненні звільнити Гетьманщину від російського панування, Орлик спирався на підтримку Швеції, Туреччини та Кримського ханства. У 1712 р. він

звертається з відкритим маніфестом до європейських володарів, пишучи, що «козацька нація, що стогне під тиранським ярмом Москви, прагне лише того, щоб домогтися своєї волі» [33, с.207].

Протягом життя в еміграції Орлик перебував спершу в Османській імперії, де намагався організувати нові військові акції проти московського панування. Він прагнув відновити активну політичну та військову присутність козацтва, водночас зберігаючи зв'язки з європейськими державами. У 1714 році Орлик переїхав до Швеції, де намагався здобути фінансову та військову допомогу для реалізації своїх планів, однак значна частина європейських держав залишалася байдужою до українських проблем, що зменшувало його можливості для ефективної політичної діяльності [26, с.195]. Московська влада переслідувала його навіть під час еміграції, у щоденнику він неодноразово писав про випадки засідок, часто його родина ховалась в монастирях [60, с.72].

Попри обмежені результати у зовнішньополітичній діяльності, Конституція Пилипа Орлика залишалася живим символом прагнення до державності та правового устрою в Україні. Вона заклала фундаментальні принципи управління, захисту прав козацтва та обмеження влади старшини, що свідчило про високий рівень політичної культури та далекоглядність Орлика. Його ідеї продовжували впливати на розвиток української політичної думки, а сам Орлик залишався символом боротьби за незалежність, демократію та правову державу, демонструючи, що навіть у складних умовах еміграції можна залишатися відданим національним ідеалам [15, с.109].

Політичні переконання Пилипа Орлика формувалися під впливом складних історичних обставин та його особистого досвіду у державній службі й дипломатичній діяльності. Він завжди ставив на перше місце ідею відновлення незалежності України та зміцнення її політичного суверенітету. Для Орлика національна автономія та право народу на самовизначення були не просто абстрактними ідеями, а практичними завданнями, які вимагали чіткої системи управління та законодавчих засад.

Центральним елементом його політичного мислення було прагнення до створення демократичного устрою, в якому влада старшини обмежується, а козацтво

отримує активну роль у державному управлінні. Орлик розумів, що без чітко встановлених меж повноважень центральної влади та ефективного механізму участі громади неможливо забезпечити стабільність і справедливість у державі [24, с.220]. «Чільними радниками у нашій Вітчизні мають бути генеральні старшини з огляду на важливість їхніх посад а також через те, що вони постійно перебувають при боці гетьмана; після них у звичному порядку ті ж права народних радників нехай мають городові полковники; крім того, з кожного полку необхідно вибрати зі згоди гетьмана до Генеральної ради як генеральних радників по одному визначному вислуженцю із людей розважливих і заслужених. З тими генеральними старшинами, полковниками і генеральними радниками повинен теперішній ясновельможний гетьман, а також його наступники радитися про безпеку Вітчизни, про спільне благо і про всі громадські справи і не має права нічого вирішувати, розпочинати і здійснювати своєю волею без попереднього розгляду і схвалення ними» [16, с.161].

Політичні ідеї Орлика були глибоко інтегровані в юридичну структуру держави. Він прагнув не лише визначити механізми управління, а й закріпити права та обов'язки кожного суб'єкта влади, що створювало ефективний баланс між центральною та місцевою адміністрацією. Ця концепція дозволяла забезпечити рівновагу між інтересами старшини, гетьмана та козацтва, запобігати зловживанням та зберігати внутрішню стабільність. Завдяки цьому його політична діяльність отримала не лише практичне, а й нормативне обґрунтування, що закріплювалося в документах, підписаних за його ініціативою [19, с.11].

Конституція Орлика стала одним із ключових етапів у розвитку української державності. Вона не лише формалізувала політичний устрій Гетьманщини, а й заклала фундамент для розвитку правової культури в українському суспільстві. Принципи, закладені в Конституції, були орієнтовані на захист прав козацтва та забезпечення прозорого управління, що надало державі новий інституційний та правовий каркас [31, с.121].

Внесок Орлика у державотворення виходив за межі формального закріплення політичних норм. Його діяльність створила прецедент для подальшого розвитку

демократичних інститутів в Україні, формування ідеї обмеженої влади та колегіального управління.

Спадщина Пилипа Орлика залишається вагомим для української історії та культури. Його імена увічнені в назвах вулиць, освітніх закладів та пам'ятниках, що символізують боротьбу за незалежність та демократію. Конституція Орлика стала своєрідним дороговказом, що демонструє, як у складних умовах політичного вигнання можна зберегти відданість національним ідеалам та формувати основи правової держави, залишаючись прикладом для майбутніх поколінь [36, с.217]. Протягом життя він створив велику кількість творів, які мають великий культурний вплив. «Алкідес російський» (1695 р.), «Сармацький Гіппомен» (1698 р.), величезний епістолярій, політичний трактат «Висновок про права України» (1712 р.), та щоденник подорожей, написаний переважно польською мовою з французькими та латинськими вставками, з оригінальною назвою «Щоденник подорожі» (1720–32 рр.). Крім того, зберіглося багато його українських листів, українська версія конституції 1710 р., та деякі вірші церковнослов'янською мовою [64, с.737].

Оцінка політичної діяльності Орлика підтверджує його виняткову роль у розвитку української державності. Незважаючи на численні невдачі у військових та дипломатичних справах, його ідеї продовжували впливати на формування української політичної думки, закладаючи принципи демократії, законності та участі громади у державному управлінні. Діяльність Орлика демонструє, що навіть за умов зовнішньої залежності та еміграції можна здійснювати значущий внесок у розвиток політичної культури та правової держави [42, с.6].

Отже, аналіз життєвого шляху Пилипа Орлика свідчить про те, що його політичні переконання формувалися під впливом складних історичних обставин, глибокої освіти та безпосереднього досвіду державної служби. Ранні роки, освіта у Вільно та Києво-Могилянській академії, а також активна участь у гетьманській канцелярії заклали фундамент його світогляду, поєднуючи релігійні, моральні та політичні цінності. Співпраця з Іваном Мазепою та участь у дипломатичних і військових акціях дозволили Орлику на практиці реалізувати свої ідеї щодо

організації державної влади та участі козацтва в управлінні, що в подальшому знайшло відображення в його Конституції.

Політичні погляди Орлика були спрямовані на відновлення незалежності України та створення демократичного устрою, де влада гетьмана обмежувалася колегіальними органами, а права козацтва та старшини були чітко визначені. Його діяльність і Конституція Пилипа Орлика заклали основи правової культури та демократичних інститутів, вплинули на розвиток української державності та залишили значну спадщину для майбутніх поколінь. Орлик став символом відданості національним ідеалам, демонструючи, що навіть за умов еміграції та політичних труднощів можливо формувати стратегічні принципи управління державою та державотворчі концепції.

1.2. Розробка та прийняття «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького»

Після поразки військ гетьмана Івана Мазепи у Полтавській битві 1709 року та його втечі до Османської імперії значна частина козацької старшини опинилася у вимушеній еміграції. Цей період ознаменувався важливими змінами в політичному житті українського козацтва та потребував нових форм організації влади, здатних забезпечити збереження національної автономії в умовах вигнання. У квітні 1710 року в місті Бендери, на території сучасної Молдови, відбулася генеральна рада козацької старшини, на якій Пилип Орлик був обраний новим гетьманом Війська Запорозького. Саме на цій раді було ухвалено унікальний історичний документ – «Пакти і Конституцію прав і вольностей Війська Запорозького», який став своєрідною конституційною основою для державотворчих прагнень українського народу, формуючи правові засади, здатні регулювати внутрішнє та зовнішнє життя Війська Запорозького навіть за межами його традиційної території [49, с.85]. Саме для того, щоб викликати довіру у населення Пилип Орлик наважується підписати цей договір зі старшиною, де обумовлені взаємні права та обов'язки обох сторін.

Новообраний гетьман мав щиру надію втілити цей проект у реальність, оскільки у «Пактах та Конституціях» йдеться про те, що цей договір повинні неодмінно дотримуватися і майбутні гетьмани Війська Запорозького [45, с.257].

Ухвалення Конституції Пилипа Орлика стало свідченням прагнення українського суспільства впорядкувати власне життя відповідно до своїх традицій, норм і звичаїв. У преамбулі документа наголошується, що з метою визволення «прав Вітчизни та стародавніх військових вольностей» від утисків з боку Польської держави козацтво обрало гетьманом Богдана Хмельницького. Згодом, коли ці «права і вольності» були порушені московською владою, Іван Мазепа виступив на захист «цілісності Вітчизни, прав і вольностей військових», прагнучи після своєї смерті «на вічну пам'ять імені свого» залишити Батьківщину заможною та квітучою, а Військо Запорізьке - як Городове, так і Низове - не лише з незмінними, а й із розширеними свободами. Наприкінці Конституції, зокрема в пункті 16, підкреслюється обов'язок гетьмана усувати всі негаразди Вітчизни та неухильно дбати про збереження й захист військових прав і вольностей [13, с.28]. Вперше було розроблено модель вільної, незалежної держави, заснованої на природному праві народу на свободу та самовизначення – модель, що базується на демократичних засадах суспільного життя, яка раніше була невідома [62, с.97].

Документ мав чітко структуровану форму, яка поєднувала як конституційні, так і міжнародно-правові елементи. Його основою стала преамбула, в якій висвітлювалися історичні передумови становлення козацького самоврядування та боротьби за свободу й незалежність. Відзначалося прагнення козацтва до збереження автономії та підтримки власних прав, що було актуальним у контексті втрати державної території та необхідності пошуку зовнішньої підтримки. Основна частина документа містила шістнадцять статей, які регламентували функціонування гетьманської влади, компетенцію старшини, права та обов'язки рядового козацтва, а також принципи взаємин із зовнішніми державами. Така конструкція робила «Пакти» не просто внутрішнім нормативним актом, а справжнім політико-правовим документом, здатним виконувати роль міжнародного договору [56, с.255].

Особливістю цього документа було обмеження влади гетьмана, що свідчило про прагнення до створення системи стримувань та противаг у політичному устрої козацької держави. Гетьман не мав права ухвалювати ключові рішення без погодження з генеральною старшиною та генеральною радою, що відображало високий рівень політичної відповідальності та колегіального управління. Такий підхід демонстрував глибоке усвідомлення необхідності регулювання влади та захисту інтересів широких кіл козацького суспільства, що було нетипово для тогочасних європейських держав, де абсолютна влада монарха залишалася нормою [55].

Генеральна рада, до складу якої входили представники старшини та козацтва, набула значних повноважень і стала головним колегіальним органом управління. Вона здійснювала контроль за діяльністю гетьмана, мала право затверджувати важливі рішення та регулювати внутрішні справи Війська Запорозького. Виборна Генеральна рада та обраний на ній правитель-гетьман ставали одночасно законодавчим, контрольним і розпорядчим вищими владними органами [47, с.6]. Таке рішення засвідчувало прагнення козацтва до демократичних засад управління та залучення ширшого кола учасників до процесу прийняття рішень, що забезпечувало більш ефективне представництво інтересів різних верств суспільства [46, с.51].

Судова система, передбачена у «Пактах», функціонувала як окремий інститут, незалежний від виконавчої та законодавчої влади. Генеральний суд отримав право розглядати справи, пов'язані з правами й свободами громадян, а також контролювати діяльність органів управління. Генеральний суд міг скасовувати рішення Гетьмана [61]. Це свідчило про високий рівень правової культури та прагнення забезпечити справедливість, запобігти свавіллю влади та захистити інтереси населення. Створення незалежної судової інституції відображало передові для того часу принципи верховенства права. «Якщо хтось із Старшини, Полковників, Генеральних Радників, знатних козаків та всіх інших урядників, а також із рядових козаків учинить злочин, що шкодить Гетьманській честі, виявившись винним через нечестивий

умисел або випадково, у такому разі подібних винуватців не повинен карати сам Ясновельможний Гетьман із власної ініціативи і помсти, але таке правопорушення - і умисне, й випадкове - має підлягати розгляду Генерального Суду, який повинен винести рішення не поблажливе й не лицемірне, а таке, якому кожен мусить підкорятися, як переможений законом» [1, с.284].

«Пакти» також чітко визначали територіальні межі юрисдикції Війська Запорозького та склад населення, що проживав на цих землях. Такий підхід дозволяв забезпечити певну адміністративну та політичну організацію, сприяв формуванню національної ідентичності та консолідації козацької спільноти. Зокрема, регламентувалася взаємодія між різними категоріями населення, що проживало на визначеній території, а також визначалися права й обов'язки кожної групи в умовах військового та політичного вигнання [52, с.326].

Документ закріплював також соціальні та релігійні гарантії. Козакам і населенню надавалися права на власність, землю та свободу пересування, а релігійна свобода гарантувала захист різних конфесій від свавілля. Це свідчило про високу політичну й соціальну свідомість авторів документа, їхнє прагнення забезпечити справедливість, рівність та права людини навіть у період складних історичних умов. Такі положення демонстрували намагання козацької старшини не лише зберегти автономію, а й закласти основи соціальної стабільності та правового порядку [39, с.87].

У 9-му пункті Інструкції Пилипа Орлика послам Війська Запорозького до Османської імперії від 3 листопада 1711 р. йшлося про те, що султан має забезпечити недоторканність України з її Правами і Свободами. Це підтверджував султан: ніхто не мав права втручатися в українські закони та вольності, а сам візир мав стежити за їхньою недоторканністю [22, с.70]. Документ же «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» містив чітко визначені зовнішньополітичні орієнтири, що відображали стратегічні інтереси козацької державності в умовах політичного вигнання. У ньому зафіксовано прагнення Війська Запорозького до формування союзницьких зв'язків із Османською імперією та Кримським ханством,

що мало на меті забезпечення військової та політичної підтримки у разі загрози з боку Речі Посполитої та Московії. Ці положення свідчили про усвідомлену потребу у міжнародному визнанні та створенні системи безпеки, здатної захистити автономні права козацької спільноти навіть у період переміщення з традиційної території [34, с.126].

Особливе місце у зовнішньополітичній стратегії займав протекторат Швеції, що був закріплений у документах. Залучення шведського союзника розглядалося як важливий крок для протистояння зовнішнім загрозам і забезпечення військової підтримки у разі конфліктів з потужними сусідами. Проте геополітичні обставини склалися таким чином, що поразка Швеції в Північній війні позбавила ці домовленості реальної практичної сили, залишивши протекторат на рівні декларації та символу зовнішньополітичних прагнень козацької старшини.

Документ також містив низку положень, спрямованих на захист соціальних прав населення. Зокрема, закріплювалося право козацьких родин та мирного населення на володіння землею, що слугувало основою для економічної самостійності та стабільності. Важливим аспектом було забезпечення свободи пересування та захист від свавілля представників влади, що свідчило про прагнення встановити справедливі соціальні умови і запобігти зловживанню владою, яке було характерним для тогочасних адміністративних практик [25, с.164].

Особливу увагу автори «Пактів» приділили питанням релігійної свободи. Гарантування права на вільне сповідування релігії свідчило про високий рівень політичної та соціальної свідомості, а також прагнення до толерантності в багатоконфесійній спільноті. Це положення мало велике значення для забезпечення прав людини та створення основ для міжконфесійного миру в козацьких територіях, де часто проживали представники різних релігійних громад [21, с.25].

«Пакти» визначали принципи взаємовідносин Війська Запорозького з іншими державами, зокрема Річчю Посполитою, Московією та Османською імперією. Вони передбачали дипломатичне врегулювання конфліктів, прагнення до мирного співіснування та розвитку стабільних зовнішньополітичних контактів. Такий підхід

демонстрував високий рівень політичного мислення козацької старшини та розуміння важливості дипломатії для збереження автономії й державності.

Хоча «Пакти» не набули чинності через відсутність реальної влади у Війська Запорозького та складну міжнародну ситуацію, вони відіграли важливу роль у формуванні українського конституціоналізму. Цей документ став символічним актом державотворення, що показав, як козацька еліта намагалася врегулювати внутрішні й зовнішні відносини на правовій основі, закладаючи механізми стримувань та противаг, а також гарантії для громадянського суспільства [11, с.349].

«Пакти» вплинули на подальший розвиток політичної думки в Україні, сприяючи формуванню концепцій правової держави та демократичного врядування. Вони залишили помітний слід у історичній пам'яті як перший систематизований документ, що поєднав конституційні принципи і міжнародні домовленості, демонструючи прагнення українського народу до незалежності, законності та соціальної справедливості.

«Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» стали важливим історичним явищем, що визначало стратегічний напрям розвитку козацької державності та політичної культури. Вони стали прообразом для майбутніх конституційних розробок, підкреслюючи прагнення українців до свободи, самоврядування та міжнародного визнання, заклавши основу для подальшого розвитку правових і політичних інститутів у межах національної традиції [14, с.28].

Отже, проведений аналіз процесу розробки та прийняття «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» дозволяє зробити висновок, що цей документ став унікальним історичним явищем українського державотворення. Він відображав прагнення козацької старшини забезпечити системність управління та правову регламентацію влади, закріплюючи обмеження гетьманської влади, роль генеральної ради та незалежність судової системи.

Важливо зазначити, що, незважаючи на відсутність реальної влади Війська Запорозького на момент ухвалення документа, «Пакти» відіграли визначальну роль у формуванні українського конституціоналізму та політичної культури. Вони стали

своєрідним прообразом майбутніх конституційних актів, закладаючи принципи колегіального управління, верховенства права та зовнішньополітичної автономії. Значення цього документа полягає в тому, що він демонструє прагнення українського народу до державної незалежності, правового врядування та міжнародного визнання, залишаючись важливим орієнтиром у дослідженні історії української державності.

1.3. Політичний зміст та ідеї «Конституції»

Політичний зміст та основні ідеї «Конституції прав і вольностей Війська Запорозького», прийнятої 5 квітня 1710 року в місті Бендери під проводом гетьмана Пилипа Орлика, відіграли визначальну роль у становленні українського державного та правового мислення. Цей історичний документ, відомий також як Бендерська конституція, став не лише символом прагнення до автономії та політичної самостійності козацької держави, а й першим систематизованим актом, який закладав правові принципи організації влади в умовах політичного вигнання. Його прийняття відображало високу політичну свідомість козацької старшини та глибоке розуміння необхідності формування механізмів управління, здатних забезпечити стабільність та захист інтересів Війська Запорозького [7, с.101].

Документ складався з преамбули та шістнадцяти статей, у яких детально описувалися структура влади, функції гетьмана, повноваження старшини та права рядових козаків. Значна увага була приділена визначенню порядку взаємин з іншими державами, що підкреслювало прагнення забезпечити не лише внутрішній порядок, а й міжнародне визнання козацької автономії. Поєднання елементів конституційного права та міжнародного договору робило «Конституцію» унікальним явищем свого часу, адже вона регламентувала одночасно внутрішні політичні процеси та зовнішньополітичні відносини, демонструючи прагнення козацької еліти до всебічного правового врегулювання.

Одним із центральних положень документа стало обмеження влади гетьмана, що свідчило про прагнення до формування системи стримувань та противаг. Гетьман

не міг ухвалювати важливі рішення без погодження з генеральною старшиною та генеральною радою, що створювало умови для колегіального управління та захисту інтересів всього козацького суспільства. Такий підхід демонстрував високий рівень політичної зрілості авторів документа і вказував на прагнення забезпечити баланс влади між окремими інституціями, що було новаторським для тогочасної політичної практики [9, с.36].

Велике значення мала роль генеральної ради, яка об'єднувала представників старшини та широкого козацького кола. Вона наділялася правом обирати гетьмана, затверджувати ключові державні рішення та здійснювати контроль над діяльністю урядових органів. Це положення свідчило про прагнення до колегіальності у прийнятті рішень і створювало передумови для розвитку демократичних принципів управління, забезпечуючи участь різних соціальних груп у політичному процесі [55]. Генеральні Ради збиралися тричі на рік: на Різдво, Великдень і Покрову. На них мали право брати участь «не тільки панове полковники з старшиною своєю і сотниками, не тільки з усіх полків Енеральні Совітники, леч і від війська Запорізького Низового посли за присланнем до себе від Гетьмана ординансу в призначений строк» [40, с.11].

Судова влада в «Конституції» була відокремлена від виконавчої та законодавчої, що відображало прагнення створити систему справедливого правосуддя та захисту прав громадян. Генеральний суд отримував повноваження розглядати справи, що стосуються прав і свобод населення, а також контролювати діяльність органів влади, забезпечуючи тим самим правовий порядок та запобігання свавілля з боку керівництва. Така організація судової влади засвідчувала високий рівень правової культури козацької старшини та прагнення забезпечити верховенство закону.

Документ чітко визначав територію, на яку поширювалася юрисдикція Війська Запорозького, а також склад населення, що проживало на цих землях. Визначення адміністративних меж та правового статусу населення сприяло формуванню національної самосвідомості та консолідації козацької спільноти. Це положення стало важливим кроком у розвитку ідеї державності, оскільки забезпечувало

стабільність управління та правову визначеність у питаннях територіальної ідентичності та соціальних прав [10].

«Конституція» також встановлювала зовнішньополітичні орієнтири Війська Запорозького, визначаючи союзницькі відносини з Османською імперією та Кримським ханством, а також прагнення до незалежності від Речі Посполитої та московії. Такі положення свідчили про прагнення забезпечити міжнародну підтримку та захист козацької автономії, що в умовах політичного вигнання набувало особливої важливості.

Документ передбачав і соціальні гарантії для населення, зокрема право на володіння землею, свободу пересування та захист від свавілля влади. Ці положення відображали прагнення авторів забезпечити соціальну справедливість і добробут громадян, створюючи передумови для стабільного та гармонійного розвитку козацької держави навіть у складних історичних умовах. Релігійна свобода, гарантована «Конституцією», демонструвала високий рівень толерантності та поваги до різних конфесій, що було важливо для багатоконфесійного населення територій Війська Запорозького [8, с.127]. Зверталася увага на становище міщан, селян та козаків. Гетьман мав стежити, щоб старшина не утискувала «людей убогих». Скасовувалися всі тягарі, що були накладені на селян і козаків, а також державні монополії [43, с.5].

Політичний зміст та ідеї «Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» відображали прагнення українського козацтва до правового врядування, обмеження влади окремих інституцій, колегіального управління та забезпечення соціальної справедливості. Цей документ став не лише історичним актом державотворення, а й важливим етапом розвитку українського конституціоналізму, заклавши основи демократичних принципів, верховенства права та автономного зовнішньополітичного курсу козацької держави.

Документ «Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» визначав ключові зовнішньополітичні орієнтири козацької держави, закріплюючи прагнення до формування стратегічних союзів і забезпечення безпеки Війська Запорозького.

Особливу увагу було приділено встановленню партнерських відносин з Османською імперією та Кримським ханством, що розглядалося як гарантія військової та політичної підтримки у випадку загроз з боку потужних сусідів, таких як Річ Посполита та Московія. Визначення таких союзницьких відносин демонструвало усвідомлену необхідність міжнародного визнання і прагнення до збереження автономії козацької спільноти в складних геополітичних умовах початку XVIII століття [12, с.436].

Окрему увагу у документі приділено питанню протекторату Швеції над Військом Запорозьким. Це положення передбачало залучення сильного зовнішнього партнера для протидії загрозам із боку сусідніх держав та забезпечення військової підтримки козацькій державності. Проте поразка Швеції в Північній війні унеможливила реалізацію цього положення на практиці, і протекторат залишився радше декларативним актом, який відображав зовнішньополітичні прагнення старшини, ніж реально діючу систему захисту [5, с.96].

Документ також містив положення, спрямовані на соціальне забезпечення населення, закріплюючи право на землю, свободу пересування та захист від свавілля з боку органів влади. Такі гарантії свідчили про прагнення козацької старшини забезпечити соціальну справедливість, створити передумови для економічної стабільності та підтримки добробуту громадян. Це положення демонструвало високу соціальну свідомість авторів «Конституції» та їх розуміння значення правового захисту для внутрішньої стабільності держави.

Важливим аспектом «Конституції» була гарантія релігійної свободи, що відображала прагнення до толерантності у багатоконфесійній спільноті Війська Запорозького. Це положення стало значним кроком у забезпеченні прав людини, підкреслюючи повагу до різних конфесій та релігійних переконань, що особливо важливо для населення, яке складалося з представників різних релігійних груп. Забезпечення релігійної свободи сприяло консолідації козацької спільноти та зміцненню політичної стабільності [2, с.7].

«Конституція» визначала принципи взаємин з іншими державами, надаючи

пріоритет мирному співіснуванню та дипломатичним відносинам. Особлива увага приділялася регулюванню контактів з Річчю Посполитою, Московією та Османською імперією, що мало забезпечити передбачуваність у зовнішньополітичній діяльності та зменшити ризики конфліктів. Таке визначення принципів взаємодії з сусідніми державами свідчило про високий рівень політичного мислення авторів та прагнення до стабільних міжнародних відносин.

Хоча «Конституція» не набула реальної юридичної сили через відсутність практичної влади Війська Запорозького на момент ухвалення, її значення не можна недооцінювати. Документ став важливим етапом розвитку українського конституціоналізму, заклавши основи для формування правових інститутів та механізмів регулювання влади, які вплинули на подальший розвиток політичної думки та практики державного управління в Україні [6].

Водночас «Конституція» демонструвала прагнення козацької старшини до встановлення системи стримувань і противаг, забезпечення колегіальності прийняття рішень та підвищення ролі громадян у політичному процесі. Це було новаторським підходом для тогочасної політичної культури і свідчило про готовність до впровадження принципів демократичного управління навіть у умовах зовнішнього тиску та політичного вигнання.

Документ також слугував прообразом майбутніх українських конституційних розробок, оскільки закріплював ідеї автономії, правового врядування та соціальної справедливості. Він став орієнтиром для наступних поколінь політичних мислителів і законодавців, демонструючи прагнення українського народу до свободи, незалежності та створення правового державного устрою на основі законності та гарантій громадянських прав [29, с.36].

«Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» являє собою комплексний політичний документ, що поєднував внутрішньополітичні та зовнішньополітичні принципи, соціальні гарантії та права людини. Вона стала важливим етапом у розвитку української політичної культури та державності, демонструючи прагнення козацької спільноти до правового врядування,

міжнародного визнання та забезпечення стабільності і добробуту своїх громадян.

Отже, аналіз політичного змісту та ідей «Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» свідчить про те, що цей документ був значним кроком у розвитку українського державотворення та конституціоналізму. Він поєднував елементи внутрішньої організації влади, обмеження повноважень гетьмана, колегіальне управління через генеральну раду та незалежну судову систему, що створювало передумови для формування системи стримувань і противаг, характерної для демократичних держав. Одночасно «Конституція» закріплювала соціальні права громадян, релігійну свободу та гарантії захисту від свавілля, що свідчило про прагнення до соціальної справедливості та правового врядування.

Зовнішньополітичні положення документа, включно з союзами з Османською імперією, Кримським ханством та спробою протекторату Швеції, відображали прагнення до міжнародного визнання та забезпечення безпеки Війська Запорозького. Хоча «Конституція» не набула реальної сили через відсутність контролю над територією, її значення полягало у формуванні концепції державності, автономії та правового устрою українського народу. Вона стала важливим орієнтиром для подальших конституційних розробок та доказом високого рівня політичної свідомості і прагнення українців до свободи, правопорядку та стабільного управління державою.

Висновок до 1 розділу:

Узагальнюючи результати дослідження життєвого шляху, формування світогляду Пилипа Орлика та аналізу його державотворчої діяльності на початковому етапі еміграції, слід підкреслити, що постать цього діяча є унікальним прикладом синтезу європейської інтелектуальної традиції та української козацької політичної практики. Формування політичних поглядів Орлика відбувалося у складних соціокультурних умовах, де ключову роль відіграло походження з чесько-шляхетського роду та ґрунтовна освіта, здобута у Віленському єзуїтському колегіумі та Києво-Могилянській академії. Саме цей академічний фундамент дозволив йому

опанувати не лише мистецтво риторики та латинську мову, а й глибоко засвоїти тогочасні правові теорії, що базувалися на принципах природного права та ідеях обмеження монархічної влади. Професійне становлення Орлика у гетьманській канцелярії під керівництвом Івана Мазепи перетворило його на одного з найвпливовіших інтелектуалів Гетьманщини, здатного до стратегічного планування та ведення складної дипломатичної гри, що згодом стало основою його діяльності як гетьмана в еміграції.

Центральною подією не лише першого розділу, а й усієї політичної біографії Орлика, стало розроблення та прийняття 5 квітня 1710 року «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького». Цей документ, ухвалений у Бендерах, став першою в історії України та однією з перших у Європі спроб системної кодифікації державного устрою на засадах суспільного договору. Аналіз змісту Конституції свідчить про радикальний розрив із тогочасною моделлю абсолютизму, що панувала у сусідній Московії. Орлик запропонував модель станової виборної монархії з чітким розподілом повноважень між гетьманом, Генеральною старшиною та Генеральною радою. Особливої уваги заслуговує запровадження механізму «стримувань і противаг», де влада гетьмана суттєво обмежувалася колегіальним органом — Генеральною радою, яка мала збиратися тричі на рік. Це фактично заклало підвалини парламентаризму, де ключові державні питання, включно з фінансами та зовнішньою політикою, не могли вирішуватися одноосібно.

Політико-правовий аспект Конституції 1710 року виявляється у спробі розмежування гілок влади, зокрема у виокремленні Генерального суду як незалежного інституту, що мав право судити навіть найвищих посадових осіб за зловживання владою або «шкоду гетьманській честі». Такий підхід свідчить про прагнення Орлика вибудувати правову державу, де закон стоїть вище за особисту волю правителя. Соціальний зміст документа також був прогресивним для свого часу: він містив положення про захист «вбогих людей», селян та міщан від здириництва з боку старшинської адміністрації, що мало на меті консолідацію всього українського суспільства навколо ідеї державної незалежності. Релігійне питання в Конституції

вирішувалося через утвердження православ'я як панівної віри та прагнення до відновлення автокефалії української церкви під омофором Константинопольського патріархату, що підкреслювало прагнення Орлика до духовної та політичної емансипації від Москви.

Зовнішньополітична доктрина, закладена в Конституції та розвинута Орликом у маніфестах 1711–1712 років, базувалася на ідеї європейської рівноваги та пошуку протекторату потужних держав, таких як Швеція, Османська імперія та Кримське ханство. Це свідчило про розуміння Орликом геополітичної ізоляції України та необхідність створення міжнародної коаліції для протистояння московській експансії. Хоча більшість положень Конституції не була реалізована на практиці через військові поразки та зміну політичної кон'юнктури в Європі, сам факт існування такого документа став потужним прецедентом українського конституціоналізму. Політична діяльність Пилипа Орлика на початковому етапі еміграції довела, що українська еліта початку XVIII століття мала чітку візію правового державного устрою, яка базувалася на засадах демократії, законності та національного суверенітету. Таким чином, доробок Орлика став інтелектуальним містком між середньовічними козацькими вольностями та модерними європейськими уявленнями про державність, що забезпечило йому статус фундатора української правової думки.

РОЗДІЛ II. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

2.1. Правовий аналіз «Конституції»

Конституція Пилипа Орлика, ухвалена 5 квітня 1710 року в місті Бендери, є знаковим політико-правовим актом, що відображає прагнення українського народу до самостійності та збереження автономії навіть у складних умовах політичного вигнання. Цей документ, який отримав також назву Бендерська конституція, був створений у період після поразки гетьмана Івана Мазепи та мав на меті закріпити правові та організаційні засади функціонування Війська Запорозького в умовах відсутності контролю над рідною територією. Він складався з преамбули та шістнадцяти статей, у яких детально визначалися структура влади, права та обов'язки гетьмана, старшини та простого козацтва, а також регламентувалися відносини з іншими державами, що свідчило про прагнення козацької старшини до юридичного закріплення державної автономії.

Особливістю цього документа є поєднання конституційних норм і положень міжнародного договору, що робило його унікальним для свого часу. У Конституції закладено принципи організації влади, визначено обмеження повноважень гетьмана, регламентовано діяльність генеральної ради, а також закріплено соціальні права населення та релігійну свободу. Таке поєднання внутрішньополітичних і зовнішньополітичних норм свідчить про високий рівень правової культури та політичної свідомості її авторів, які прагнули створити систему управління, здатну забезпечити стабільність і правопорядок у державі навіть у умовах вигнання [30, с.163].

Однією з основних ідей Конституції було обмеження абсолютної влади гетьмана. Документ передбачав, що гетьман не може ухвалювати важливі рішення самостійно, а лише за згодою генеральної старшини та генеральної ради. Цей принцип відображав прагнення до запровадження системи стримувань і противаг, що

згодом став характерною рисою сучасних демократичних конституцій. Він засвідчує прагнення козацької старшини до формування колегіального органу управління, де кожне рішення підлягає контролю і обговоренню [35, с.107].

Генеральна рада, яка включала представників старшини та козацтва, отримувала широкі повноваження у політичному та адміністративному керівництві. Вона мала право обирати гетьмана, затверджувати ключові урядові рішення, контролювати діяльність державних органів. Така організаційна структура демонструє усвідомлення необхідності колегіальності та участі представників різних соціальних верств у процесі управління, що було новаторським для тогочасного політичного устрою.

Важливою складовою Конституції була відокремлена судова влада, представлені Генеральним судом, який мав повноваження розглядати справи щодо порушення прав і свобод громадян та контролювати діяльність державних органів. Цей принцип незалежності суду свідчить про розуміння авторами документа необхідності створення правового механізму захисту населення від свавілля влади, а також про закріплення верховенства права як основи державного управління [41, с.46].

Конституція також чітко визначала територіальні межі юрисдикції Війська Запорозького та населення, що на ній проживало. Це положення мало не лише адміністративне значення, а й символічне: воно сприяло формуванню національної ідентичності та закріпленню поняття державної території у правовій площині. Водночас документ визначав зовнішньополітичні пріоритети, передбачаючи союзи з Османською імперією та Кримським ханством, а також прагнення до незалежності від Речі Посполитої і Московії. Ці положення відображають прагнення українського козацтва до міжнародного визнання та забезпечення безпеки свого війська [48, с.57].

Особливу увагу автори документа приділили спробі залучення Швеції як потужного протектора. Протекторат мав на меті надати Війську Запорозькому військову підтримку та політичний захист у боротьбі з впливом сусідніх держав. Проте через поразку Швеції у Північній війні цей протекторат залишився

декларативним і не набув практичного значення. Водночас його включення до Конституції свідчить про стратегічне мислення авторів і прагнення забезпечити зовнішню безпеку навіть за складних міжнародних умов.

У преамбулі Конституції зазначається, що гетьман за підтримки шведського короля спроможний взяти на себе тягар влади та вирішувати нагальні державні справи. У статті 2 йдеться про гарантований договір України зі Швецією, який розглядається як запорука відновлення української державності, збереження її статусу, забезпечення недоторканності законів, привілеїв і кордонів. Шведський король при цьому наділяється статусом постійного протектора України. Таким чином, передбачається тривалий зовнішній нагляд з боку Швеції, а з метою підтримання внутрішнього порядку та стабільного розвитку держави допускається запровадження автократичної форми правління [57, с.147].

Документ передбачав також соціальні гарантії для населення, серед яких було право на землю, свобода пересування, захист від свавілля влади. Такі положення демонструють прагнення козацької старшини до соціальної справедливості та підтримки добробуту громадян, що було надзвичайно важливим для консолідації суспільства у період політичної нестабільності. Крім того, Конституція закріплювала релігійну свободу, що підкреслювало толерантне ставлення до різних конфесій та сприяло внутрішній стабільності [53, с.542].

Документ регламентував принципи взаємовідносин з іншими державами, спрямовані на мирне співіснування та розвиток дипломатичних відносин. Такі положення відображають прагнення Війська Запорозького до передбачуваності у міжнародних контактах і до забезпечення мирного порядку, що демонструє високий рівень політичної зрілості авторів Конституції та їх розуміння міжнародного права.

Незважаючи на те, що Конституція Пилипа Орлика не набула реальної чинності через відсутність контролю над територією, вона відіграла надзвичайно важливу роль у розвитку українського конституціоналізму. Документ став символом прагнення до державності, правового врядування та автономії. Його ідеї вплинули на

подальший розвиток політичної думки та законодавства в Україні, заклавши фундамент для майбутніх конституційних реформ і правових новацій [23].

Конституція поєднувала внутрішні механізми регулювання влади, соціальні гарантії та зовнішньополітичні орієнтири, створюючи цілісну систему державного управління. Вона закріплювала принципи колегіальності, стримувань і противаг, незалежності суду, захисту прав громадян та релігійної свободи. Це свідчить про глибоке розуміння авторами необхідності комплексного підходу до побудови правової держави навіть у складних умовах вигнання.

Конституція Пилипа Орлика є унікальним політико-правовим документом, який не лише регламентував організаційні й правові засади функціонування Війська Запорозького, а й заклав основи для розвитку української державності. Вона стала важливим орієнтиром для наступних поколінь, демонструючи прагнення українського народу до автономії, правового устрою, соціальної справедливості та міжнародного визнання.

У Конституції Пилипа Орлика окреме місце відведено питанню протекторату Швеції над Військом Запорозьким, що відображало прагнення козацької старшини залучити сильного союзника для протистояння зовнішнім загрозам. Цей політичний крок мав на меті забезпечити військову підтримку та дипломатичний захист українського війська у складний період після поразки гетьмана Мазепи. Проте, реальне значення цього протекторату залишилося обмеженим через поразку Швеції у Північній війні, що свідчить про невизначеність міжнародної ситуації та обмеженість ресурсів для реалізації запланованих зовнішньополітичних ініціатив [6].

Однією з важливих складових Конституції були соціальні гарантії для населення. Документ закріплював право на землю, свободу пересування та захист від свавілля влади. Ці положення демонструють прагнення авторів забезпечити соціальну справедливість, стабілізувати життя населення та захистити його від свавільних рішень державних органів, що було особливо актуальним в умовах політичного вигнання та нестабільності [34, с.131].

Конституція також гарантувала релігійну свободу, що відображало високий рівень толерантності авторів документа та повагу до різних конфесій. Це положення мало не лише внутрішньополітичне значення, а й сприяло консолідації суспільства, формуванню культури взаємоповаги та забезпеченню стабільності в умовах міжрелігійного різноманіття українських земель.

Документ визначав основні принципи взаємовідносин з іншими державами, серед яких були Річ Посполита, Московія та Османська імперія. Конституція закріплювала прагнення до мирного співіснування та розвитку дипломатичних контактів, що демонструвало усвідомлення авторами необхідності підтримки стабільних міжнародних відносин та пошуку балансу між внутрішньою автономією і зовнішньополітичними викликами.

Хоча Конституція не набула реальної чинності через відсутність фактичного контролю над територією Війська Запорозького, її правові та політичні положення стали значущим етапом у розвитку українського конституціоналізму. Вони заклали основу для подальшого формування політичної думки та розвитку концепції державності в Україні, слугуючи орієнтиром для майбутніх правових і політичних ініціатив [27, с.44].

Цей документ є прообразом для подальших конституційних розробок в Україні, демонструючи прагнення українського народу до свободи, незалежності та встановлення правового державного устрою. Його значення полягає не лише в закріпленні політичних норм, але й у формуванні ідеї державності як сукупності правових, соціальних та зовнішньополітичних принципів.

Конституція Пилипа Орлика поєднувала внутрішні механізми управління, обмеження влади гетьмана, колегіальну систему прийняття рішень через генеральну раду та незалежну судову систему. Це створювало передумови для впровадження системи стримувань і противаг, яка є характерною рисою демократичних держав, та підкреслювало прагнення до стабільного і збалансованого управління [3, с.151].

Соціальні та релігійні права, закріплені у документі, засвідчували прагнення до забезпечення правопорядку та соціальної справедливості. Конституція передбачала

механізми захисту населення від свавілля, гарантувала особисту свободу та право на землю, що свідчило про розуміння авторів важливості соціальної стабільності як невід'ємної складової державного устрою.

Зовнішньополітичні положення Конституції, включно з союзами з Османською імперією, Кримським ханством та спробою встановлення протекторату Швеції, демонструють прагнення Війська Запорозького до міжнародного визнання та забезпечення власної безпеки. Незважаючи на те, що документ не набув реальної сили через відсутність контролю над територією, він став фундаментом для формування концепції державності, правового устрою та автономії українського народу, заклавши основу для подальших конституційних реформ і правових традицій [6].

Отже, правовий аналіз «Конституції» Пилипа Орлика демонструє, що цей документ є унікальним політико-правовим актом свого часу, який поєднував елементи внутрішньої організації влади, обмеження повноважень гетьмана, колегіальне управління через генеральну раду та незалежну судову систему. Конституція закріплювала принципи стримувань і противаг, гарантувала соціальні права громадян, релігійну свободу та захист від свавілля влади, що свідчить про високий рівень правової свідомості її авторів та прагнення до створення передумов для стабільного правового врядування навіть у складних умовах політичного вигнання.

Водночас документ визначав зовнішньополітичні орієнтири, передбачав союзи з Османською імперією, Кримським ханством та спробу протекторату Швеції, що відображало прагнення до міжнародного визнання та забезпечення безпеки Війська Запорозького. Незважаючи на те, що Конституція не набула реальної чинності через відсутність контролю над територією, її правові та політичні положення заклали основу для розвитку українського конституціоналізму, формування концепції державності та автономії, а також стали важливим орієнтиром для подальших конституційних розробок і правових традицій в Україні.

2.2. Діяльність Пилипа Орлика в еміграції та реалізація ідей

Пилип Орлик є однією з найвизначніших постатей української політичної історії, державним діячем та гетьманом Війська Запорозького в еміграції, а також автором першої української конституції 1710 року. Його діяльність після поразки українського війська під проводом Івана Мазепи в Полтавській битві відіграла визначальну роль у збереженні державних традицій та формуванні політичної самосвідомості українського народу. Період еміграції Орлика характеризується активними пошуками правових та організаційних механізмів для підтримки козацької автономії, а також прагненням закласти фундамент майбутньої незалежної української держави [9, с.38].

Після поразки під Полтавою у 1709 році значна частина козацької старшини, а також військо, що підтримувало Мазепу, змушені були залишити рідні землі та перебратися до території Османської імперії. Цей вимушений відступ став не лише тяжким випробуванням для української державності, але й каталізатором для розробки нових політичних та правових концепцій, здатних забезпечити автономність і захист українських інтересів у складних міжнародних умовах. Під тиском обставин, Орлик та його соратники були змушені активно шукати шляхи легітимізації влади, збереження козацьких структур і водночас формування союзів із іншими європейськими державами, що підтримували опозицію проти російської імперії [54, с.209].

На початку квітня 1710 року, у місті Бендери, відбувся історично важливий козацький з'їзд, на якому Пилип Орлик був одностайно обраний гетьманом Війська Запорозького. Ця подія мала значення не лише символічне, але й практичне: вона дозволила консолідувати козацьку старшину в умовах еміграції, забезпечити безперервність влади та продовжити боротьбу за українську незалежність, незважаючи на поразку на полі бою. Обрання Орлика стало демонстрацією політичної зрілості козацького керівництва, здатного організувати колективне

управління та закласти підвалини для правового врегулювання відносин між гетьманом і військом.

У день свого обрання Орлик підписав документ, відомий як «Пакти та Конституція прав і вольностей Війська Запорозького». Цей акт став першим в історії України конституційним документом, що регламентував організацію влади, визначав права та обов'язки козацької старшини та регулював взаємовідносини між гетьманом і військовими структурами. Конституція була продумана з точки зору забезпечення балансу між владою гетьмана та колегіальними органами, що дозволяло уникнути концентрації повноважень і сприяти демократичним тенденціям у керівництві козацькою державою [56, с.256].

Одним із основних принципів, закладених у Конституції, був принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Це свідчило про глибокий політико-правовий рівень Орлика, який випереджав свій час і відображав ідеї, близькі до концепцій Монтеस्क'є. Обмеження повноважень гетьмана забезпечувалося через систему контролю з боку Генеральної ради та інших колегіальних органів, що зменшувало ризик авторитарного правління та закладало основи правового державного управління.

Генеральна рада, згідно з Конституцією, виконувала функції найвищого законодавчого органу, що затверджував ключові рішення, включаючи обрання гетьмана. Ця організація відображала прагнення Орлика до колегіальності та демократичних форм управління, оскільки вона дозволяла козацькій старшині брати участь у важливих державних процесах і контролювати діяльність гетьмана [41, с.47].

Конституція Орлика також детально регламентувала правовий статус козацької старшини, встановлюючи її права та обов'язки, що дозволяло забезпечити стабільність внутрішнього управління і підтримувати дисципліну в армії. Система правових норм, закладених Орликом, передбачала механізми вирішення конфліктів та взаємодії між різними органами влади, що робило її ефективним інструментом організації державних процесів.

Важливим аспектом діяльності Орлика в еміграції була активна зовнішньополітична діяльність. Він прагнув залучити міжнародну підтримку для боротьби за незалежність України, ведучи переговори з європейськими державами, включаючи Францію та Швецію [23].

Діяльність Пилипа Орлика в еміграції мала значний вплив на розвиток українського права та державності. Його ідеї та документи стали фундаментом для подальших правових актів і політичних ініціатив, що формували правову систему української держави. Вони демонструють високу політико-правову свідомість та глибоке розуміння принципів організації державної влади, що робить діяльність Орлика однією з ключових сторінок історії української політичної думки та правотворчості.

Конституція Пилипа Орлика приділяла особливу увагу визначенню правового статусу козацької старшини, детально регламентуючи її обов'язки та права. Це створювало основу для стабільного внутрішнього управління, забезпечуючи ефективну взаємодію між різними ланками влади та сприяючи організованому функціонуванню державного апарату навіть у складних умовах еміграції. Орлик прагнув встановити чіткі правила, що регламентували відповідальність старшини за виконання державних і військових завдань, а також закріплювали їхні привілеї, що дозволяло підтримувати дисципліну та єдність козацького війська. Завдяки цьому Конституція виконувала не лише політичну, а й практичну функцію, забезпечуючи життєздатність державних інститутів поза межами України [37, с.50].

Після свого обрання гетьманом Орлик активно займався питаннями зовнішньої політики, усвідомлюючи, що незалежність української держави неможлива без міжнародної підтримки. Він розгорнув масштабну дипломатичну діяльність, намагаючись залучити до справи України європейські держави, зокрема Францію та Швецію. Його політика була спрямована на створення коаліцій, які могли б підтримати козацьку автономію та надати військово-політичну допомогу, що відображало стратегічне бачення Орлика щодо необхідності міжнародного визнання українських прав і державних інституцій.

У взаємовідносинах із Османською імперією Орлик стикався з певними обмеженнями, адже перебування на чужій території накладало вимоги дипломатичного такту та обережності у прийнятті рішень. Незважаючи на це, він вміло використовував наявні можливості для укладення угод і договорів, які дозволяли зберігати автономію козацького війська. Його діяльність в Османській імперії характеризувалася здатністю балансувати між збереженням незалежності і необхідністю співпраці з місцевими владними структурами, що свідчить про його високий політико-правовий професіоналізм [4, с.216].

Конституція Орлика мала довготривалий вплив на розвиток українського права, оскільки закладала основи системного регулювання державних відносин, управління та судочинства. Її положення щодо поділу влади, контролю гетьмана та участі старшини в управлінні стали фундаментом для подальших правових актів і документів, які формували систему українського державного управління. Орликова конституційна концепція демонструвала прагнення поєднати демократичні елементи з традиційними козацькими структурами влади [7, с.103].

Особливе значення мали ідеї Орлика у контексті європейської правової думки того часу. Конституція відображала принципи природного права, а також концепцію соціального договору, що зближувало її з сучасними європейськими правовими моделями. Це дозволяло інтегрувати українську державницьку думку у загальноєвропейський контекст, підкреслюючи прагнення Орлика дотримуватися загальнолюдських та правових норм, які визнавалися цивілізованим світом.

Прагнення Орлика до правового врегулювання внутрішніх і зовнішніх відносин проявлялося не лише у формальних документах, а й у практичній діяльності щодо підтримання дисципліни та порядку в еміграційних громадах. Він створював механізми контролю та взаємодії між різними ланками влади, що дозволяло уникнути хаосу та забезпечувати стабільність у непростих політичних обставинах [9, с.38].

Діяльність Орлика мала значний вплив на формування української політичної культури, оскільки демонструвала можливість поєднання традиційних козацьких

структур з ідеями сучасного правового державного управління. Його конституційні положення не лише регламентували взаємовідносини гетьмана зі старшиною, але й створювали основу для подальшого розвитку правової системи, включаючи засади контролю, участі громади та колегіальності рішень.

Хоча еміграційна діяльність Орлика не призвела до негайного відновлення незалежності України, вона заклала міцні політичні та правові підвалини для майбутніх поколінь. Його зусилля сприяли збереженню національної самосвідомості та створенню концептуальних основ української державності, які залишалися актуальними протягом наступних століть [18, с.57].

Отже, діяльність Пилипа Орлика в еміграції була надзвичайно важливою для збереження української державності та формування правових основ незалежної держави. Його обрання гетьманом у Бендерах та підписання «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» продемонстрували прагнення до колегіального управління, обмеження повноважень гетьмана та встановлення принципів поділу влади. Конституція Орлика заклала правові рамки для взаємодії козацької старшини та гетьмана, регламентувала права та обов'язки старшини і створювала механізми контролю, що забезпечували стабільність внутрішнього управління навіть в умовах еміграції. Його діяльність також мала практичний аспект, оскільки Орлик активно проводив зовнішньополітичну діяльність, намагався заручитися підтримкою європейських держав та укладав угоди з Османською імперією для збереження автономії козацького війська.

2.3. Історична спадщина та значення діяльності Пилипа Орлика

Пилип Орлик є однією з найвизначніших постатей української історії, чия діяльність мала величезний вплив на державотворчі процеси та розвиток правової культури в Україні. Він був політичним і військовим діячем, який очолив козацьку державу в період її еміграції, ставши гетьманом Війська Запорозького у 1710 році, та автором першої української Конституції, що закріплювала основи державного

устрою й прав громадян. Його життя та діяльність стали символом прагнення українського народу до самовизначення та демократичного правління.

Народився Пилип Орлик 11 жовтня 1672 року в селі Косут, на сучасній території Білорусі. Його родина мала козацьке походження, що зумовило раннє залучення до військових та політичних справ. Орлик отримав ґрунтовну освіту в Києво-Могилянській академії, де опанував богослов'я, філософію та правничі дисципліни, що пізніше визначило його політичні погляди і практичну діяльність. Його кар'єра у державній службі почалася зі становлення Генеральним писарем у 1702 році, де він набув досвіду у веденні дипломатичних та адміністративних справ. Після трагічної поразки українсько-шведських військ у Полтавській битві та поразки Івана Мазепи Орлик очолив українську еміграцію як гетьман у вигнанні, взявши на себе відповідальність за збереження козацької традиції та державності [24, с.221].

Період діяльності Пилипа Орлика в еміграції характеризується прагненням до відновлення української незалежності та закріплення правових засад державного життя. У 1710 році в Бендерах відбулася рада, на якій Орлик був обраний гетьманом. У той же день він склав «Договори і постанови прав і вольностей Війська Запорозького», відомі як Конституція Пилипа Орлика. Цей документ став першим у світі письмовим актом, який регламентував організацію влади, права й обов'язки громадян, а також взаємовідносини між гетьманом, козацтвом та іншими державними органами [26, с.202].

Конституція Пилипа Орлика відзначалася чіткою структурою та логічним викладом положень. Вона складалася з преамбули та шістнадцяти розділів, що охоплювали найважливіші аспекти управління козацькою державою, забезпечення прав і свобод громадян, а також визначали основні принципи зовнішньої політики. Особливе місце у документі займали положення щодо поділу влади, контролю за діяльністю гетьмана та гарантування автономії церкви. Завдяки цьому Конституція заклала основи демократичного державного управління, що передбачало баланс між владними інститутами та обмеження свавілля керівника [34, с.133].

Ключовим принципом, закріпленим у Конституції, був поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Законодавча функція належала Генеральній раді, виконавча – гетьману, а судова – Генеральному суду. Такий підхід демонстрував розуміння необхідності стримувань і противаг у державному управлінні, що було надзвичайно прогресивним для того часу. Водночас Конституція забезпечувала юридичну базу для діяльності органів влади та визначала механізми контролю за їхньою роботою, що сприяло стабільності державного устрою.

Одним із визначальних аспектів документа було гарантування прав і свобод громадян. Конституція передбачала рівність козаків перед законом, захист права на власність, свободу совісті та особисту недоторканність. Особливу увагу приділено питанням соціального захисту жінок та дітей, що свідчить про передові гуманістичні погляди Пилипа Орлика та його сучасників щодо прав людини. Ці положення стали важливим елементом розвитку українського правознавства та формування концепції соціальної справедливості [37, с.50].

Генеральна рада виконувала роль контрольного органу, який здійснював нагляд за діяльністю гетьмана та уряду, затверджував його укази та визначав ключові напрями розвитку держави. Такий механізм забезпечував демократичний баланс у системі управління та мінімізував ризик зловживань владою. Діяльність ради сприяла формуванню традицій колективного ухвалення рішень та участі козацького товариства у процесах державного управління, що заклало основи представницького органу влади.

Конституція Пилипа Орлика передбачала активну зовнішньополітичну позицію, визначаючи Військо Запорозьке під протекторатом шведського короля Карла XII. Це було стратегічним кроком для отримання міжнародної підтримки та гарантування незалежності української держави від Московії. Таке рішення демонструвало розуміння Орликом необхідності міжнародної дипломатії та взаємодії з європейськими державами для захисту національних інтересів [41, с.48].

Особливе значення документ надавав релігійній автономії української церкви. Проголошуючи незалежність від Московського патріархату, Конституція

зміцнювала національну ідентичність та забезпечувала духовну самостійність українського народу. Це рішення мало не лише символічне значення, а й практичний вплив на формування власної правової та моральної системи, що регулювала суспільне життя козацтва та підтримувала моральний авторитет гетьмана.

Вплив Конституції Пилипа Орлика виходив за межі українського права. Вона стала однією з перших європейських спроб закріпити права людини на письмі та встановити принципи демократії, поділу влади і контролю за діями державних органів. Положення цього документа мали значний вплив на подальший розвиток конституціоналізму в Європі та стали джерелом для порівняльного аналізу ранніх демократичних практик [46, с.51].

Сучасні дослідники історії та права визнають величезне значення Конституції Пилипа Орлика. Вивчення цього документа дозволяє глибше зрозуміти процеси державотворення, формування правових традицій та взаємозв'язок між політичними і соціальними процесами в Україні початку XVIII століття. Аналіз Конституції показує, що українська держава мала чітко визначену систему правових та політичних норм, що забезпечувала стабільність і розвиток суспільства [49, с.86].

Спадщина Пилипа Орлика не обмежується лише історичними документами. Його діяльність заклала основу для майбутніх національних рухів, сприяла консолідації українського суспільства та формуванню правової культури. Прагнення Орлика до незалежності та демократії стало джерелом натхнення для наступних поколінь українців у боротьбі за суверенітет та соціальну справедливість [56, с.256].

Діяльність Пилипа Орлика є яскравим прикладом того, як політичне мислення, правова культура та практична державна діяльність можуть взаємодіяти для розвитку нації. Його Конституція заклала фундамент для правової держави, підкреслюючи важливість обмеження влади, гарантування прав громадян та встановлення демократичних інститутів. Орлик увійшов в історію не лише як гетьман у вигнанні, а як мислитель і державотворець, чиї ідеї залишаються актуальними і сьогодні, формуючи розуміння української національної та правової ідентичності [38, с.32].

Отже, діяльність Пилипа Орлика залишила глибокий слід в історії українського державотворення та правової культури. Його роль як гетьмана Війська Запорозького в екзилі та автора першої української Конституції демонструє прагнення до демократичного управління, забезпечення прав і свобод громадян, а також досягнення національної незалежності. Конституція Пилипа Орлика закріпила принципи поділу влади, контроль за діяльністю гетьмана та автономію української церкви, що свідчить про його прогресивне бачення державності та прагнення до встановлення справедливого і стабільного правового порядку.

Спадщина Орлика має не лише історичне, а й сучасне значення для розвитку української національної ідентичності та правової думки. Його діяльність стала фундаментом для подальших національних рухів, утвердження демократичних принципів та формування правової держави. Ідеї Орлика про обмеження влади, захист прав громадян та важливість представницьких органів влади залишаються актуальними і сьогодні, підкреслюючи його значення як видатного державного діяча та мислителя, чий здобутки і досвід продовжують впливати на формування української державності.

Висновок до 2 розділу:

У другому розділі було здійснено комплексний політико-правовий аналіз «Конституції» Пилипа Орлика 1710 року, а також досліджено практичні аспекти її реалізації в умовах еміграційної діяльності гетьмана. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що Бендерська конституція є унікальним правовим актом, який став першою спробою системної кодифікації державного устрою України на демократичних засадах. Її унікальність полягає у поєднанні внутрішніх державотворчих норм із міжнародно-правовими гарантіями, що фактично надавало документу статусу суспільного договору між гетьманом та козацьким народом. Визначальною рисою цього акта є ідея обмеження абсолютної влади правителя, що реалізувалася через впровадження системи стримувань і противаг. Вперше в українській політичній практиці було чітко задекларовано поділ влади на

законодавчу, виконавчу та судову гілки. Генеральна рада як представницький орган отримувала широкі повноваження щодо контролю за державними фінансами та адміністративними рішеннями, що свідчило про перехід від авторитарної моделі управління до колегіальної демократії.

Особливе значення у структурі Конституції мав Генеральний суд, який вперше набув статусу незалежної інституції з правом контролю за законністю дій самого гетьмана та старшини. Це свідчило про високу правову культуру еміграційного уряду та прагнення забезпечити верховенство права. Соціальний вимір документа виявився у захисті прав козаків, селян та міщан, гарантуванні недоторканності приватної власності та соціальному забезпеченні вразливих верств населення, таких як вдови та сироти воїнів. Такі положення демонструють гуманістичне спрямування політичної думки Орлика та його прагнення до побудови соціально справедливого суспільства. Релігійний блок Конституції, що утверджував автокефалію української церкви та її розрив із Московським патріархатом, став фундаментом для формування духовної незалежності як невід'ємної складової державного суверенітету.

Діяльність Пилипа Орлика в еміграції стала практичним втіленням закладених у Конституції ідей. Незважаючи на складні геополітичні умови, гетьман зумів зберегти безперервність української державної традиції за межами рідної землі. Його масштабна дипломатична робота, спрямована на залучення підтримки Швеції, Османської імперії, Франції та Кримського ханства, демонструвала стратегічне розуміння необхідності міжнародної легітимізації української справи. Хоча спроби військового звільнення України не увінчалися успіхом, а протекторат Швеції залишився декларативним через поразку Карла XII, Орлик створив прецедент активної присутності України в європейському політичному дискурсі як самостійного суб'єкта міжнародного права. Його діяльність стала прикладом інтелектуального спротиву та невтомної праці заради ідеї національної свободи, що дозволило зберегти українське питання в порядку денному європейських монархів протягом десятиліть.

Історична спадщина Пилипа Орлика має виняткове значення для сучасної української ідентичності та правової думки. Конституція 1710 року стала символом тяглості державотворчих процесів та доказом того, що український народ мав глибокі демократичні традиції задовго до появи класичних європейських конституцій. Ідеї Орлика щодо обмеження влади, представницького врядування та соціальної справедливості стали джерелом натхнення для подальших національно-визвольних рухів і лягли в основу сучасного українського конституціоналізму. Постать Пилипа Орлика постає перед нами не лише як військовий лідер, а як видатний мислитель, який заклав правовий фундамент незалежної держави. Його досвід доводить, що навіть у найтемніші часи вигнання і політичного тиску, наявність чіткої правової візії та відданість національним ідеалам дозволяють зберегти суб'єктність нації та передати наступним поколінням концепцію вільної, демократичної і правової України. Таким чином, діяльність Орлика у політико-правовому аспекті є фундаментальним етапом у переході від середньовічного козацького звичаєвого права до модерного європейського державного устрою.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження політико-правового аспекту діяльності Пилипа Орлика було всебічно проаналізовано його внесок у розвиток української державності, правової думки та дипломатії. Постать Орлика постає не лише як військового та політичного лідера козацтва в еміграції, а передусім як видатного інтелектуала та правотворця, чия діяльність стала містком між традиційним козацьким устроєм та модерними європейськими ідеями правової держави. Аналіз життєвого шляху Пилипа Орлика засвідчує, що підґрунтям його державотворчої концепції стала глибока академічна освіта, здобута у Віленському єзуїтському колегіумі та Києво-Могилянській академії. Саме цей фундамент дозволив йому синтезувати досвід генерального писаря часів Івана Мазепи з передовими ідеями природного права та теорії суспільного договору, що панували в тодішній Європі. Його кар'єра, що почалася в канцелярії митрополита і продовжилася на найвищих щаблях гетьманської адміністрації, виховала в ньому стратегічне мислення, необхідне для керівництва нацією у критичний період після Полтавської катастрофи.

Фундаментальним здобутком Орлика є розробка та прийняття «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» 5 квітня 1710 року. Цей документ, ухвалений у Бендерах, є унікальним політико-правовим актом, який вперше в українській історії зафіксував модель обмеженої гетьманської влади. Правовий аналіз Конституції свідчить про запровадження інноваційної для тогочасного світу системи стримувань і противаг. Розподіл влади на законодавчу (Генеральна рада), виконавчу (Гетьман) та судову (Генеральний суд) став прообразом сучасного державного устрою. Особливої уваги заслуговує той факт, що Генеральна рада набула статусу постійно діючого представницького органу, який мав збиратися тричі на рік, що фактично нівелювало можливість встановлення авторитарного режиму. Відокремлення Генерального суду як незалежної інстанції, що мала повноваження розглядати справи навіть проти вищої старшини та самого

гетьмана, свідчило про прагнення Орлика підпорядкувати політичну волю пануванню закону.

Державотворча візія Орлика охоплювала не лише структуру управління, а й питання національної ідентичності. Проголошення православ'я державною релігією та вимога відновлення автокефалії української церкви під омофором Константинополя були спрямовані на духовну емансипацію від Московського царства. Соціальний аспект Конституції, що передбачав захист козацьких сімей, вдів, сиріт та «людей убогих» від здирництва адміністрації, демонстрував гуманістичну спрямованість його політики та розуміння того, що міцність держави залежить від соціальної справедливості та добробуту її громадян. Конституція також зафіксувала територіальні межі України, що мало принципове значення для легітимізації українських претензій на суверенітет у міжнародному просторі.

Діяльність Пилипа Орлика в еміграції стала прикладом невтомної дипломатичної боротьби за відновлення незалежності. Усвідомлюючи неможливість подолання російської експансії власними силами, гетьман розгорнув масштабну мережу контактів з провідними європейськими монархами. Його звернення до Швеції, Франції, Османської імперії та Кримського ханства були спрямовані на створення антимосковської коаліції. Хоча шведський протекторат, закріплений у Конституції, не зміг реалізуватися через зміну геополітичної ситуації, сам факт такої угоди вводив Україну в орбіту європейської великої політики. Орлик зумів перетворити «українське питання» з внутрішньої справи Російської імперії на міжнародну проблему, що залишалася актуальною протягом десятиліть його перебування у вигнанні.

Історичне значення діяльності Пилипа Орлика важко переоцінити. Його Конституція стала символом неперервності української державної традиції та доказом того, що Україна ще у XVIII столітті належала до європейського цивілізаційного простору, поділяючи ідеали свободи, законності та демократії. Постать Орлика як гетьмана в еміграції демонструє можливість збереження суб'єктності нації навіть за умов втрати території та військової поразки. Його

політико-правова спадщина стала ідейним фундаментом для подальших поколінь борців за волю України, зокрема для діячів українського відродження XIX та XX століть.

Підсумовуючи, слід зазначити, що Пилип Орлик здійснив перехід від середньовічного поняття козацьких «прав і вольностей» до ранньомодерної концепції громадянських прав і конституційного ладу. Його діяльність довела, що українська політична еліта того часу мала чітко сформульовану програму розбудови правової держави, яка базувалася на засадах виборності влади, підзвітності правителя громаді та верховенства закону. Сьогодні досвід Пилипа Орлика залишається надзвичайно актуальним, оскільки він нагадує про важливість міжнародної солідарності, правової визначеності та незламності духу в боротьбі за національне самовизначення. Орлик увійшов у історію не лише як автор першої української Конституції, а як людина, що присвятила все своє життя ідеалу вільної України, заклавши правові підвалини, на яких ґрунтується сучасний український конституціоналізм та державність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / відп. ред. В.А.Смолій ; упорядники М.С.Трофимук, Т.В.Чухліб. – Львів : Світ, 2011. 440 с.
2. Биркович О. І. Роль і статус судочинства в системі органів державної влади за конституцією П. Орлика (1710 р.). Держава та регіони. 2020. № 4. С.6-10.
3. Вовк О. Б. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія. Архіви України. 2010. № 3-4 (269). С. 145-166.
4. Дмитришин І. Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії. Київ: Темпора, 2019. 294 с.
5. Договір і постанова між гетьманом Орликом та Військом Запорозьким 1710 р.. Фігурний Ю. С. Український гетьман Пилип Орлик. Київ: НДПУ, 2008. С. 93–109.
6. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.
7. Домбровський І. П. Конституція української гетьманської держави (Конституція Пилипа Орлика 1710 року). Вісник Конституційного Суду України. 2007. № 4. С. 100-104.
8. Дробязко Н. До історії родоводу Пилипа Орлика. Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць. Київ, 2019. Вип.12. С.127–129.
9. Дробязко Н. Документи, які бережуть згадки про Пилипа Орлика (на мате-ралах Центрального державного історичного архіву України, м.Київ). Сіверян-ський літопис. 2021. No2. С. 35–39.

10. Журавльова О. Конституція Пилипа Орлика» вперше в Україні: що треба знати? // DW : сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/konstytutsiia-pylypa-orlyka-vpershe-v-ukrainishcho-treba-znaty/a-58890169>.
11. Замлинський В. Пилип Орлик. Історія України в особах: IX–XVIII ст. Київ, 1993. Кононенко В. П. Пилип Орлик: життя, політика, тексти: матеріали Міжнародної наукової конференції “Ad fontes” до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. Київ, НаУКМА, 14–16 жовтня 2010 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; ред.-упор. Н. С. 345–354.
12. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
13. Іванов С. Б. "Права та вольності" в конституції Пилипа Орлика крізь призму ренесансних інтерпретацій справедливості. Вісник ХНУВС – Bulletin of KhNUA. 2021. № 2 (93). С. 26–38.
14. Іванов С. Б. Філософсько-правова рефлексія Конституції Пилипа Орлика як феномену європейського права. Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 2 (20). С. 23-33.
15. Киян М. Огляд регіональної наукової конференції «Конституція Пилипа Орлика 1710 р. і розвиток українського конституціоналізму. Вісник академії правових наук України. 2006. № 1 (44). 232 с.
16. Книш В. В. Становлення та розвиток конституційно-правової відповідальності в Україні в період Козацької доби та Гетьманщини. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України № 55. 2021. С. 157-166.
17. Ковалевська О. Повсякденне життя та політична діяльність родини Орликів у контексті міжнародних відносин першої чверті XVIII ст. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки, 2022. С. 77-94.
18. Коваль А. Конституція Пилипа Орлика – цінна пам'ятка в історії розвитку українського та європейського конституціоналізму. Український часопис конституційного права. 2017. № 3. С. 52-59.

19. Козаченко А. І. Принцип поділу державної влади за Конституцією Пилипа Орлика 1710 року та польською Конституцією 1791 року. Проблеми законності. 2019. № 144. С. 8-17.
20. Кокошко Ф.І. Політико-правові аспекти діяльності Пилипа Орлика. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. К., 2017. № 3 (17). Дата публікації: 30.10.2018. URL: <http://expert-nazarov.com/nomera/766-2017-3-17>
21. Кондратюк С.В. Конституція Пилипа Орлика: її зміст та значення для утвердження демократичних засад у сучасному державотворенні України. Науковий вісник Львівського державного ун-ту внутрішніх справ. Сер. Юридична. 2009. № 4. С. 22–33
22. Кононенко В. Realms of Memory of the First Ukrainian Political Emigrants: On the Example of P.Orlyk (1710–1720). Український історичний журнал, (6), 2022. С. 66–73.
23. Коржик Р. Пилип Орлик – яскраве життя козацького топ-менеджера // Artefact : сайт. URL: <https://artefact.org.ua/history/pilip-orlik-yaskrave-zhittya-kozatskogotop-menedzhera.html#:~:text=У%20квітні%201710%20р.,прав%20і%20вольностей%20Ві%20йська%20Запорозького>.
24. Кравець Т. Є. Політико-правовий аналіз Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 51. С. 218-224.
25. Кравчук М. В. Історико-правовий досвід українського конституціоналізму та його значимість на сучасному етапі розвитку. Основні напрямки модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу : монографія. Івано-Франківськ. 2023. 380 с.
26. Кресін О.В. Пакти й конституції законів і вольностей Запорозького Війська 1710 р. Український історичний журнал. 2005. Вип. 2. С. 192-204.
27. Кресіна І. О., Кресін О. В. Гетьман Пи-лип Орлик і його Конституція. Київ: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. 80 с.

28. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742) його життя і доля / Борис Крупницький; вступ. ст. О. Оглоблина. – Мюнхен: Дніпр. хвиля, 1956. 78 с.
29. Лазар О. В. Діяльність Пилипа Орлика: політико-правовий аспект : кваліфікаційна робота бакалавра : 032 «Історія та археологія» / Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2025. 70 с.
30. Луцький А. І. Формування та розвиток правової ідеології в Україні : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. 312 с.
31. Матях В.М. Гетьман в еміграції Пилип Орлик: історико-історіографічний портрет політика. Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 116-131.
32. Національний заповідник Гетьманська столиця. URL: <https://www.youtube.com/@user-ee4rx6um4n/videos>
33. Осадчий Ю. Г. Конституція Пилипа Орлика: роль та значення у формуванні державності та правової системи України / Осадчий Юрій Григорович // Європейські перспективи. - 2023. - № 3. - С. 206-210.
34. Павленко С. «Вивід прав України» –політико-правовий трактат Пилипа Орлика чи Ілька Бор-щака? Частина друга. Сіверянський літопис. 2025. №4. С. 124–138.
35. Пилип Орлик і його Конституція в епоху становлення європейського громадянського суспільства. упор.: А. О. Карасевич, З. В. Священко, В. В. Сокирська. Умань : ПП Жовтий, 2010. 176 с.
36. Пилип Орлик і мазепинці. Джерела / упорядник Тетяна Таїрова-Яковлєва. Київ: Кліо, 2022. 418 с.
37. Пономаренко А. Б. Принципи українського конституціоналізму в Конституції Пилипа Орлика. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №11. С. 47-51.
38. Радченко О. І. Концепція конституційної держави: історико-правовий вимір. Право і безпека. 2010. № 5 (37). С. 29-33.
39. Рендюк Т. Г. Пилип Орлик: молдовські та румунські шляхи. Чернівці : Букрек, 2013. 240 с.
40. Різниченко В. Пилип Орлик (Гетьман-Емігрант). Київ: Друкарня Київського Союзу Кооперативних Установ „Союзбанк", 1918. 48 с.

41. Рудик П. А. Висвітлення Конституції Пилипа Орлика в історико-правовій літературі в період до проголошення незалежності України. Часопис Київського університету права. 2011. № 4. С. 45-50.
42. Саєнко. Н. Музейники України відкрили виставку у США «Пилип Орлик. Шлях гетьмана. Батурин». Світ-інфо. 2022. № 226. 13 с.
43. Ситник В. О. Державно-правові погляди Пилипа Орлика і розвиток української національної ідеї. В. О. Ситник // Наукові записки НаУКМА. - 2003. - Т. 21 : Юридичні науки. С. 4-7.
44. Ситник О., Серeda Ю. Передумови проголошення конституційного проекту 1710 року. Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2019. № 1/43. С. 35-46.
45. Соболев О. Б. Свобода як центральна проблема «Пактів і конституцій» Пилипа Орлика. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 3(22). 2012. С. 254-261.
46. Сокирко О. Тест на зрілість нації: 300 років тому було прийнято Конституцію Пилипа Орлика. Український тиждень. 2010. № 13 (126). С. 50–52.
47. Струкевич О. Пакти й Конституції законів та вольностей війська запорозького // Історія України. 2005. № 13. С. 4-6.
48. Сугацька Н. В.. Конституція Пилипа Орлика як пам'ятка політикоправової думки. Актуальні проблеми держави і права. №.9. 2009. С. 55-59.
49. Талдикін О. В. Форма держави відповідно до Пактів і конституції прав і вольностей Запорізького Війська. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 84-88.
50. Тараненко М. Г. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. Як першоджерело розвитку конституціоналізму в Україні / Тараненко М. Г., Тараненко М. М. // Прикарпатський юридичний вісник. - 2021. - №2. - С. 23-30.
51. Тараненко М. Г. Причини створення, головні державотворчі, ідеологічні і правові засади та історичне значення Конституції Пилипа Орлика. Вісник

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2010. № 2. С. 151-166.

52. Терлюк І.Я. Історія держави і права України : навч. посіб. К.: Атіка, 2011. 944 с.
53. Тищик Б.Й. Історія держави і права України : акад. курс: підручник; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Київ : Ін Юре, 2015. 807 с.
54. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
55. Чухліб Т. Історія, філософія, релігія: великий українець – Гетьман Пилип Орлик. Гетьман. URL: <http://www.hetman.tv/nomera/2008/2008-1-18/orlyk.html>.
56. Шабловський А. О. Порівняння політичних систем України за Конституцією Пилипа Орлика та Конституцією УНР 1918 р. Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Рівне, 2015. № 2. С. 254-257.
57. Штепа О. О. Правова ментальність українського етносу доби козацтва як чинник вітчизняного державотворення. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1. С. 144-148.
58. Яковенко. Київ: Університетське видан-ня «Пульсари», 2011. 295 с. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. 2012. No 2 (12). С. 253–256.
59. Bogbinder H. Pylyp Orlyk (1672-1742). *Philosophy Now*. 2022. URL: https://philosophynow.org/issues/150/Pylyp_Orlyk_1672-1742
60. Bzorek D. Antropologia wojny w dzienniku Filipa Orlika z lat 1720–1723. *Studia Polsko-Ukraińskie*. 2023. Pp. 68-75.
61. Kresin O. V. Early Modern Ukrainian Constitutionalism: A Comparative View. 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/395616405_Early_Modern_Ukrainian_Constitutionalism_A_Comparative_View
62. Kyrychenko V., Sokalska O. "The Treaties and Covenants" of Pylyp Orlyk of 1710: the influence of social and political circumstances on historical discourse. *Opera Historica, Rocnik* 24, 2023. Pp. 82-108.

63. Marker G. *Constitutio Medievalis: the Politics of Language and the Language of Politics in the 1710 Constitution* / Gary Marker // Пилип Орлик: життя, політика, тексти : матеріали Міжнар. наук. конф. "Ad fontes" до 300-річчя Бендерської Конституції 1710 р., Київ, НаУКМА, 14-16 жовт. 2010 р. /[ред.-упоряд. Н. Яковенко] ; Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія", 2011. С. 248-265.
64. Trofymuk O. *Das literarische Œuvre des Het'man der Ukraine Philipp Orlyk, eines weithin vergessenen Politikers und Schriftstellers. Acta Conventus Neo-Latini Vindobonensis*. 2015. Pp. 736-742.